

UNIVERSITÉ AZAD ISLAMIQUE

Branche centrale de Téhéran
Faculté des Langues Étrangères
Département de français
Thèse de doctorat (Ph.D)

Sujet:

Étude de l'image de la femme dans le cycle du " Monde réel "
de Louis Aragon

Sous la direction de:
Madame le Docteur Soheila Esmâili

Professeurs Conseillers:
Madame le Docteur Anahita Ghaemmaghami
Madame le Docteur Leila Ghafouri Gharavi

par:

Hamid MORADI

Printemps ۲۰۱۳

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده زبانهای خارجی، گروه زبان فرانسه

پایان نامه برای دریافت درجه دکتری (Ph.D)

گرایش: ادبیات

عنوان:

بررسی تصویر زن در مجموعه‌ی « دنیای واقعی » اثر لویی آراگون

استاد راهنما:

دکتر سهیلا اسمعیلی

استادان مشاور:

دکتر آناهیتا سادات قائم مقامی

دکتر لیلا غفوری غروی

پژوهشگر:

حمید مرادی

تابستان ۱۳۹۲

Au nom de Dieu

À ma femme, l'exemple du dévouement et mon fils, Abolfazl

REMERCIEMENTS

Je voudrais remercier ma directrice de thèse Madame le Professeur Soheila Esmaili qui a dirigé cette thèse et y a apporté ses jugements précieux.

Qu'elle trouve ici le témoignage de toute ma gratitude pour l'aide qu'elle m'a apportée au cours de ce travail.

Je voudrais également exprimer mes sincères remerciements à Mesdames les Professeurs Anahita Ghaemmaghami et Leila Ghafouri Gharavi, qui m'ont accordé la faveur d'être mes professeurs-conseillers et m'ont permis de mener ce travail à bien.

Qu'elles veuillent trouver ici le témoignage de ma fidèle gratitude.

چکیده

لویی آراگون (۱۸۹۷-۱۹۸۲) شاعر، نویسنده، روزنامه نگار، مبارز سیاسی و یکی از بنیان مکتب سوررئالیسم^۱ (فرا واقع گرایی) است. او در تاریخ ادبیات معاصر فرانسه نویسنده و شاعری توانا شناخته می شود که از یک سو به دلیل اشعار عاشقانه و از سوی دیگر به خاطر جبهه گیری و عقاید سیاسی اش، پیوسته مورد توجه محافل ادبی، مردم و جریان های چپ سیاسی قرار داشته است.

اکثر صاحب نظران ادبی دوران فعالیت او را اغلب به دو بخش متمایز تقسیم می کنند: ۱- دوره ی سوررئالیست ۲- دوره ی رئالیسم سوسیالیستی. در بخش نخست او شاعری بسیار خلاق و پیشرو بود، اما بعد از گسستن از سوررئالیسم، به رئالیسم سوسیالیستی روی آورد و سبکش یکسره دگرگون شد. نگارش رمان های مجموعه ی *دنیای واقعی*^۲ در دوره ی دوم صورت می گیرد. این مجموعه شامل رمان های *ناقوس های بال*^۳ (۱۹۳۴)، *محلله های زیبا*^۴ (۱۹۳۶)، *مسافران اتوبوس*^۵ (۱۹۴۲) و *اورلین*^۶ (۱۹۴۴) است. منتقدان معمولاً "مایلند تا در این رمان ها بیشتر روی مسائل سیاسی تمرکز کنند در حالی که مسائل دیگری وجود دارد که مورد بحث و گفتگو قرار بگیرند. از جمله علاقه ی آراگون به موقعیت زنان در جامعه ی سرمایه داری و روابط زن و مرد در این جامعه که به ندرت مورد توجه قرار گرفته است. با مطالعه دقیق این رمان ها متوجه می شویم که مسایل زنان دل مشغولی های اصلی لویی آراگون را تشکیل داده اند و این نکته توسط خود نویسنده در دیباچه ی اولین رمان مجموعه یعنی *ناقوس های بال* تایید شده است:

^۱ Le Surréalisme

^۲ "Le Monde réel"

^۳ Les Cloches de Bâle

^۴ Les Beaux Quartiers

^۵ Les Voyageurs de l'impériale

^۶ Aurélien

"فصل آخر کتاب [فصل کلارا] باز هم مسئله ای بدون راه حل را مطرح می کند، مسئله ای که پس از سی سال، و ناگهان به عنوان موضوع اصلی نه تنها این رمان بلکه هر آنچه ورای این رمان طی سی سال نوشته ام، ظاهر می شود: نقش واقعی زن در اجتماع آینده، مطالبه یک برابری بین مرد و زن غیر از برابری سیاسی."

آراگون در این مجموعه و از خلال سرنوشت افراد مختلف، به ویژه قهرمانان زن این «دنیا» که جایگاه ویژه ای را به خود اختصاص داده اند، با دیدی انتقادی به جامعه ی بورژوازی فرانسه بین سالهای ۱۹۴۰-۱۹۱۴ می نگرد. قهرمانان زن در این رمان ها یا نقش اصلی را برعهده دارند و یا در سیر و تحول حوادث داستان ها نقش به سزایی ایفا می کنند. نگارنده در این رساله به بررسی و تشریح چهره ها و الگوهای مختلف زن که به صورت جامعی در مجموعه ی مذکور تجلی یافته است، می پردازد. بنابراین، هدف از نگارش این رساله دست یابی به نحوه ی تجلی و تبلور تصویر زن در رمان های مجموعه ی "دنیای واقعی" است که نشان دهنده نحوه ی تفکر لویی آراگون در خصوص زن است. به بیان دیگر در این تحقیق می خواهیم پاسخی برای سوالاتی از قبیل زیر به دست بیاوریم:

زن چه جایگاهی در رمان های مجموعه ی "دنیای واقعی" دارد و دارای چه ابعاد شخصیتی است؟

تصور و بینش آراگون در خصوص زنان و موقعیت اجتماعی زنان چیست؟

بی شک یکی از مسائلی که در رمان های مجموعه ی «دنیای واقعی» می تواند به عنوان موضوع اصلی مطرح شود، نقش واقعی زن در جامعه ی آینده، مطالبات و خواست های او در خصوص برابری بین مرد و زن است. آراگون کلید آزادی زن را برابری واقعی مرد و زن در حوزه ی کار می داند و آزادی و رهایی زنان را میسر

نمی بیند مگر از طریق انقلاب اجتماعی. او در ناقوس های بال روی این نکته تاکید می کند و می گوید: « این مسئله ی دیروز و امروز نیست بلکه مسئله ی فرداست » و این یکی از مشخصه های رئالیسم سوسیالیستی است که آراگون در فرانسه اولین کسی است که با نگارش مجموعه ی « دنیای واقعی » در این راه گام نهاده و « در یک چهار چوب گذشته، مسائل و مشکلات آینده را به بحث و چالش می کشد.»

به منظور نیل به هدفمان، پایان نامه را به سه فصل تقسیم نموده ایم:

بخش اول اختصاص به توضیح نظریه ریالیسم سوسیالیست و نیز سیر تحول لویی آراگون از سوررئالیسم به رئالیسم سوسیالیست دارد. در این جا، با نگاهی به اتفاقات تاریخی و سیاسی و شخصی زندگی آراگون، از جمله زاده ی نامشروع بودن وی، آشنایی اش با آندره برتون و بعدها با زنی به نام الزا تریوله و تاثیر او، حزب کمونیست و غیره، دگرگونی آراگون و بریدن او از دوستان سوررئالیستش و دگرگونی و گرایشش به سمت نوشتن رمانهای مجموعه ی "دنیای واقعی" در قالب رئالیسم سوسیالیستی را مورد بررسی قرار می دهیم.

در بخش دوم به بررسی زنانی می پردازیم که هنوز دارای نقش های سنتی در یک جامعه ی سرمایه داری هستند. این زنان دارای نقش های متفاوتی از قبیل زنان متاهل، مادران فداکار، خدمتکار، فاحشه، زنان فاسد اشرافی و ... می باشند. نمونه های زن بورژوا که نمایانگر وضعیت تاسف بار زنان در جامعه ی سرمایه داری هستند، کم نیست. ناتوانی آنان در حفظ و نگهداری از خود و در نتیجه وابستگی آنان به شوهران و عشاق خود برای تامین احتیاجاتشان، شرایطی خوار کننده را بوجود آورده است. خواننده از طریق این زنان، با دنیای اشرافی و مسائل سیاسی و مالی آنان آشنا می شود. آراگون در نوشته هایش این را روشن می سازد که عشق واقعی در میان بورژواهای توانگر یافت نمی شود؛ در آنجا عشق کالایی است که خرید و فروش می شود. دیگر قربانیان بارز این نظام سرمایه داری، زنان طبقات زحمتکش هستند که در این رمان ها به تصویر کشیده شده اند. این زنان

که هنوز خیلی از "زن نوین"^۶ مورد نظر آراگون دور هستند، در واقع زندانیانی هستند که راه گریز و چاره ای ندارند. با توجه به این که وقایع رمان های مجموعه ی "دنیای واقعی" در اواخر نیمه ی دوم قرن نوزدهم و سال های اول قرن بیستم رخ می دهند، تعداد زنانی که کار می کنند، محدود است و عمدتاً "خدمتکارند. حقارت و مظلومیتی که در شرایط زندگی آنان وجود دارد، در تقابل روزانه ی آنان با شرم آور ترین تقاضای کارفرمایانشان منعکس می شود. در ادامه ی این کاوش و بررسی شرایط زنان جامعه ی سرمایه داری، به سیمای زن روسپی می رسیم که به طور معنا دار و گویایی توسط آراگون ترسیم می شود. روسپی های فراوانی در رمان ها قربانیان جامعه ی مرد سالار هستند.

در بخش پایانی نیز به بررسی زنانی می پردازیم که از نقش های سنتی و بورژوا فاصله گرفته اند. در این بین، هستند گروه اندکی از زنان که می توان آنها را چهره های گذاری (در حال تحول) نامید. آنان می خواهند از قالب بورژوازی خود خارج شوند. هرچند زنانی سیاسی نیستند، اما اعتقادی غریزی به عدالت اجتماعی دارند، آراگون از زبان یکی از این شخصیتهاست که به شیوه ای تند و نیش دار از روابط سنتی بین مردان و زنان انتقاد می کند. اما اینگونه زنان هم هنوز کاملاً^۷ از پوسته ی بورژوازی خود خارج نشده اند. در واقع، این چهره های در حال گذار (متحول شده) که از تناقضات جامعه ی خود آگاهند، ولی در حل آن ناتوانند.

و در آخر به زنان متعهد و مبارز سیاسی می رسیم که مبارزات و فعالیت های سیاسی خود را به منزله ی تضمین برابری خود با مردان می دانند. آراگون در رمان *ناقوس های بال* است که سیمای زن ایده آل، "زن نوین" خود را به تصویر می کشد. در این رمان او چهره ای مثل کلارا زتکین را ترسیم می کند که شخصیتی واقعی است و در اجلاس صلح در شهر بال (نام رمان هم از این اجلاس برگرفته شده است) شرکت و در خصوص

^۶"La femme moderne"

شروع جنگ و مصیبت های آن افشاگری می کند. و آراگون با شور و هیجان، سخنرانی ضد جنگ او را توصیف می کند. در حقیقت، ساختار سه قسمتی این رمان بر روی تجارب و زندگی سه زن بنا نهاده شده است: دیان نمایانگر زن گذشته، کاترین زن دوران حاضر، و کلارا زن زمان آینده است. کلارا الگویی است برای زنانی که قادرند با بر عهده گرفتن نقش هایی در کنار مردان، از قالب های متحجری که آنان را به گذشته ی بورژوازی خود وابسته کرده، خارج شوند. آراگون در خصوص زتکین می گوید که زتکین زن آینده است:

"در اینجا، برای نخستین بار در عالم، جایی برای عشق واقعی می یابیم. عشقی که برتری مرد بر زن [...] و سلطه ی پول مرد بر زن یا ثروت زن بر مرد، آلوده اش نکرده. زن روزگار جدید زاده شده و من از اوست که می سرایم و من از اوست که خواهم سرود."

در قسمتی دیگر از رمان، آراگون او را این گونه توصیف می کند:

"به راستی کلارا الگوی جدید زن است که هیچ تناسبی با این عروسک [منظور زن بورژوازی است] که انقیاد، فاحشگی و بطالت او موجب سرودن ترانه ها و شعرهایی در طی تمام اعصار و تا به امروز در جوامع بشری شده است، ندارد."

واژه های کلیدی: رئالیسم سوسیالیست؛ "دنیای واقعی"؛ زن بورژوازی؛ زن خدمتکار؛ زن روسپی؛ زن

مبارز سیاسی؛ "زن زمانهای مدرن"؛

Tables des matières

	Pages
Avant-propos.....	9
Introduction.....	17

Première partie HISTORIQUE, THÉORIQUE ET RÉSUMÉS

Chapitre I: La double vie de Louis Aragon

1- Une ascendance difficile et dissimulée.....	37
2- L'homme qu'aimaient des femmes.....	38
3- Les années de formation:	39
3-1 Enfant-écrivain.....	39
3-2 Dada.....	40
3-3 Entrée en surréalisme.....	43
4- Entrée d'Elsa: vers le réalisme socialiste.....	48
5- La rupture d'Aragon avec le surréalisme.....	53
6- Application de la méthode du réalisme socialiste en littérature: ...	58
6-1 <i>Le Monde réel</i>	58
7- Seconde Guerre Mondiale.....	60
8- La Libération.....	60

٩- La mort.....	٦٦
-----------------	----

Chapitre II: Réalisme socialiste

Réalisme socialiste.....	٦٩
١- Origine russe.....	٦٩
٢- Définition et caractéristiques du réalisme socialiste.....	٧١
٣- Ses auteurs et représentants.....	٧٦
٤- Importance de Louis Aragon.....	٧٨
٥- Résumés des romans du cycle " <i>Le Monde réel</i> ".....	٨٠
٥-١ <i>Les Cloches de Bâle</i> (١٩٣٤).....	٨٠
٥-٢ <i>Les Beaux quartiers</i> (١٩٣٦).....	٨٣
٥-٣ <i>Les Voyageurs de l'Impériale</i> (١٩٤٢).....	٨٦
٥-٤ <i>Aurélien</i> (١٩٤٤).....	٨٨

Deuxième Partie

FEMMES, ENVISAGÉES DANS LEURS CONDITIONS TRADITIONNELLES

Chapitre I: Femmes bourgeoises mariées, mères protectrices, épouses fidèles

١- Reine amoureuse	٩٦
٢- Armandine.....	٩٧
٣- Esther, la religieuse	٩٩
٤- Paulette Mercadier.....	١٠٢
٤-١ La sottise d'une femme.....	١٠٣
٤-٢ Femme trompé.....	١٠٩
٤-٣ Les ruses sans espoir.....	١١٤

ο-	Marguerite de Sabran.....	117
ϙ-	Le conformisme d'Hélène Simonidzé.....	118
Ϙ-	Les illusions perdues d'une femme: Blanche Pailleron.....	120
ϙ-	Blanchette: l'intelligence d'une femme.....	122
ϙ-1	Le nouvel homme.....	129
ϙ-2	L'esclave.....	133
ϙ-3	La revanche d'une femme sage.....	130
ϑ-	Sarah Mayer: l'épouse exemplaire.....	136
ϑο-	Yvonne Berger, l'exemple du sacrifice.....	139

Chapitre II: Femmes prostituées, dégradées par la passion, victimes des hommes volages, de l'injustice sociale

	Lola.....	147
1-	Jeanne Cartuywels, une victime perdue.....	149
2-	Angélique, la double victime.....	151
3-	La vulnérabilité d'une femme domestique.....	154
4-	Deux cas différents.....	155
4-1	Suzanne de Loménie.....	155
4-2	Jacqueline Barrel.....	156
ο-	Le bordel: Dora Tavernier, la patronne.....	159
ο-1	Les rêves d'une vieille prostituée.....	161
ο-2	Dora en proie de l'hystérie.....	164
ϙ-	Les victimes du capitalisme.....	165

Chapitre III: Femmes mondaines, courtisanes, frivoles et même perverses, femmes souvent entretenues

1-	Louise Labé.....	171
2-	Reine Brécy, courtisane cultivée.....	173
2-1	La solitude de Reine intelligente.....	174
2-2	Reine morte.....	177

3-	La fin tragique de Mme Beurdeley.....	179
4-	Diane de Nettencourt et ses caprices.....	182
é-1	Le pouvoir de l'argent.....	184
4-2	Diane la Chasseresse.....	190
ο-	Actrice corrompue.....	192
ϛ-	Les désespérées.....	194
ϛ-1	Elvire.....	194
ϛ-2	Betsy.....	195
Ϝ-	La victime de l'avortement.....	198
⊘-	Le cynisme d'une femme.....	199
9-	L'ascension d'une prostituée en courtisane: Carlotta Beneduce.....	202
9-1	La femme en marchandage.....	204
9-2	La haine pour les hommes.....	205
9-3	L'ambition de Carlotta.....	208
9-4	La courtisane consciente.....	210
9-ο	L'évolution de Carlotta.....	211

Troisième Partie

FEMMES ENVISAGÉES DANS LA VIE ACTIVE, HORS DE LEUR RÔLE TRADITIONNEL

Chapitre I: Femmes conscientes des contradictions et de l'injustice de leur société, mais incapables de les résoudre

Vers la femme moderne.....	216
Catherine.....	218
1- La beauté d'une révoltée.....	219
2- La politique, domaine des hommes?.....	222
3- Catherine, la féministe.....	224
4- De la révolte à la révolution.....	226
ο- Le refus du mariage.....	232

٦-	Anarchisme: <i>une femme émancipée</i>	٢٣٤
٧-	Figures de femmes admirées par Catherine.....	٢٤٠
٧-١	Sofia Perovskaïa et Vera Zassoulitch.....	٢٤٠
٧-٢	Alexandra Kollontai.....	٢٤١
٨-	Vers le socialisme.....	٢٤٧
٩-	<i>Catherine, Hésitante, vacillante!</i>	٢٥٠
١٠-	Un reflet d'Aragon.....	٢٥٤

Chapitre II: Femmes engagées, militantes politiques

Bérénice.....	257
1- Le goût de l'absolu.....	258
٢- Femme chercheuse.....	٢٥٩
3- Bérénice évoluée.....	261
4- Bérénice moderne	264
Clara Zetkin.....	٢٦٧
١- Clara, femme exemplaire.....	٢٦٩
٢- Femme socialiste.....	٢٧١
٣- <i>Femme des temps modernes</i>	٢٧٤
Conclusion.....	٢٧٨
Annexes.....	٢٨٨
Bibliographie.....	٣٠٤
Table des matières.....	٣٠٩

Avant-propos

Avant-propos

Quels sont les motifs du choix de cette étude de l'image de la femme dans le cycle du "*Monde réel*" de Louis Aragon? C'est un coup de cœur qui nous a donné l'envie de travailler sur l'image de la femme dans ce cycle de et ce choix s'est révélé source de découvertes plus éclairantes que nous ne pouvions l'imaginer. Dans les cours de doctorat concernant la littérature du XXe siècle, nous avons étudié, avec Madame le Docteur Soheila Esmâïli quelques textes sur le mouvement surréaliste et bien évidemment sur Louis Aragon, l'un des piliers de ce mouvement. En approfondissant nos études dans la vie et l'œuvre d'Aragon, et surtout son cycle romanesque du "*Monde réel*", nous nous sommes rendu compte que la femme occupe une place considérable dans son œuvre, que ce soit dans sa poésie ou dans sa prose.

Cependant, un doute nous a embarrassé pour quelques temps: il faut souligner que l'œuvre complète de Louis Aragon est le résultat étonnant de plus de soixante années d'invention dans l'écriture, et que son œuvre monumentale (plus de cinquante livres) est composée de plusieurs genres à savoir la poésie, le roman, l'autobiographie, l'essai, etc. À cela il faut ajouter une riche production théorique et critique sur l'écriture et l'art, des traductions et préfaces d'œuvres étrangères, un ouvrage d'histoire, des pamphlets et témoignages. En outre, une partie considérable

des écrits d'Aragon est encore dispersée dans des revues et quotidiens.[^] Pouvons-nous nous mettre d'accord sur ce point avec Bernard Lecherbonnier et dire que Louis Aragon est d'une certaine façon, le Victor Hugo du XXe siècle?[^] Alors, pour cette étude de l'image de la femme, quel domaine faut-il choisir: la poésie ou les romans? Un Allemand, Wolfgang Babillas¹¹, spécialiste de la vie et l'œuvre d'Aragon, et le directeur du site littéraire et bilingue *Louis Aragon on line*, nous a mis hors de ce doute éphémère et nous a orienté vers ce choix et nous a dit:

" Le roman d'Aragon est aussi riche en remarques directes ou indirectes sur les femmes que sa poésie, mais il y a, me semble-t-il, dans ses romans la présentation d'une multitude de femmes différentes, tandis que dans sa poésie, c'est après sa rencontre avec Elsa, toujours la même femme, Elsa, vue sous des angles différents. Peut-être pourriez-vous prendre cette différence comme point de départ de votre recherche."

Nous avons rencontré d'autres difficultés, durant cette étude: le premier étant le manque des sources et documents littéraires en Iran, sur cet écrivain. Bien que le

[^] Parmi ses activités militantes, le journalisme et la direction de journaux placent Aragon dans le réel de son siècle: *L'Humanité* (1933), La revue *Commune* (1933-1939), Directeur de *Ce soir* (1937-1953), des *Lettres françaises* (1953-1972). Parallèlement à ses tâches journalistiques, Louis Aragon dispose d'un moyen pour faire connaître les écrivains. Il est en effet président directeur général d'une maison d'édition appartenant à l'orbite éditoriale communiste, les Éditeurs français réunis (EFR).

[^] Lecherbonnier, Bernard, *Aragon*, Bordas, Paris, 1971, p. 48.

¹¹ Il est l'auteur d'*Études sur Louis Aragon*, 2 vol., 980 p., Münster, 2002 (Grand Prix de l'Académie française 2003). Il dirige aussi le site *Louis Aragon on line*.

nom d'Aragon saute aux yeux sur la couverture du livre du Monsieur Djavâd Hadidi: *De Sa'di à Aragon*, (Influence de la littérature persane sur la littérature française), Téhéran : Centre de publications universitaires, ۱۳۷۳/۱۹۹۴. Ou encore la traduction en persan de *La Semaine sainte* (۱۹۵۸) un roman d'Aragon par Monsieur le Docteur Mohamad-Taghi Ghiassi. Il faut également citer, Arman Goudarzi, *L'Amour mystique dans le Fou d'Elsa de Louis Aragon*, le mémoire de maîtrise, ۹۷ pages, sous la direction de Madame le Docteur Nasrin Khattate de l'université Chahid Béhechti de Téhéran (la faculté de la littérature et sciences humaines), en ۱۹۹۶.

D'autres recherches à mentionner qui sont plus ou moins proches du sujet de notre étude sont:

Thèses de doctorat:

- Abderrahmane Achour, *Images de la femme, images de la patrie dans la poésie résistante de Louis Aragon et Paul Eluard*, sous la direction de Dr. Serge Gaubert, Université de Lyon ۲, ۱۹۹۶.

- Mahmoud Abdoullah, *la Femme dans la poésie de Louis Aragon, Thomas Streans. Eliot et A. M. Alkad*, Université de Strasbourg ۲, ۱۹۹۸.

Articles: